

ЗАОСТАВШТИНА ТИХОМИРА Р. ЂОРЂЕВИЋА У ЛЕГАТУ СЕСТАРА ЈАНКОВИЋ

У Одељењу посебних фондова Народне библиотеке Србије у току је сређивање и обрада легата Љубице (1894—1974) и Данице С. Јанковић (1898—1960). Сестре Јанковић, књижевни историчари, преводиоци и, пре свега, оснивачи српске кореологије и етномузикологије, још за живота су своју богату заоставштину поклониле бројним научним, културним и просветним установама у земљи и свету. Највећи део њихове покретне имовине са библиотеком, рукописима, уметничким сликама и музичким инструментима, тестаментом из 1971. године предат је на чување и употребу Народној библиотеци. Од тога времена поједини садржаји овог легата доступни су корисницима Библиотеке; отварањем фонда рукописа и уметничких дела њихово завештање ће бити приступачно у целини.

Основу легата чине рукописи и грађа за животно дело Љубице и Данице Јанковић *Народне игре* у осам књига (1934—1964) и радови из области етнокореологије — науке о народним играма коју су по својој систему за бележење и проучавање народних игара саме створиле. Осим рукописа из фолклористике, сабрана су њихова заједничка и посебна књижевна и публицистичка дела, биографско-библиографски списи и лични записи, у које спадају и сто двадесет шест запечаћених бележница у виду дневника који је Љубица Јанковић систематски водила од 1907. до 1971. године. Ове бележнице (и делови опште преписке) имају клаузулу да се могу објавити, делимично или у целини, пошто протекне четрдесет година од смрти аутора, али и тада са именима лица обележеним иницијалима.

Поред сведочанства о својој делу, сестре Јанковић су оставиле обимну документацију о животу и раду свих чланова своје уже и шире породице: књижевне рукописе и мемоаре мајке Драге С. Јанковић, рођ. Ђорђевић (чија је приповетка *Деца* награђена на конкурс Уметничког одељења Министарства просвете и објављена 1928. године), аутобиографске записе и успомене оца Станислава, и исцрпну биографску и библиографску грађу и рукописе својих ујака, етнолога Тихомира Р. Ђорђевића (1868—1944) и мелографа, музиколога и композитора Владимира Р. Ђорђевића (1869—1938). У саставу легата је обимна, више деценија дуга домаћа и страна преписка, породична и стручна, затим богати фонд ретких фотографија са збирком снимака Владимира Ђорђевића, вредна колекција од више стотина старих разгледница, као и разноврсни некњижни

материјал — гравире, географске карте, плакати, лични предмети. Уметничку и документарну вредност имају породични портрети у уљу (слике Васе Поморишца, Маре Јелесић, Александра Кумрића, Живка Стојсављевића и Даринке Михаиловић), а од вајарских дела биста Фридриха Ничеа, рад Стаменка Ђурђевића из 1921. године. О свестрано обдареној личности Данице Јанковић сведоче њени сачувани цртежи и тридесет шест акварела са мотивима из природе, насталих 1932 — 1933. године.

Посебну научну и културно–историјску вредност легата има рукописна заоставштина академика Тихомира Р. Ђорђевића. То је сасвим разумљиво ако се зна да је Тихомир Ђорђевић својим свеобухватним проучавањем материјалне и духовне културе српског народа поставио темеље низу научних дисциплина, пре свега српској етнологији и балканологији, а својим деловањем као професор Универзитета, оснивач научних друштава и факултета, покретач и уредник научних часописа, и јавни радник, био један од носилаца научног и културног живота у Србији. Почев од 1888. године, када је штампан његов први научни прилог, он је за живота објавио преко седам стотина радова из области друштвене, привредне и културне историје, међу којима вишетомне књиге *Из Србије кнеза Милоша I — II* (1922, 1924) и *Наш народни живот I — X* (1930—1934) спадају у класична дела српске историјске литературе. Тихомир Ђорђевић је иза себе оставио десетак довршених студија, много бележака и разноврсну архивску грађу, а бригу око ових рукописа препустио је, нимало случајно, сестричинама Љубици и Даници Јанковић. Између сестричина и ујака владао је присан међусобни однос поверења и сарадње: оне су у ујаку виделе узор који у науци треба следити; он је, заузврат, подстицао њихово опредељење према науци, пратио и усмеравао њихов рад и нашао у њима поуздане сараднике. А када је Тихомир Ђорђевић умро, 1944. године, Љубица и Даница су настојале да се успомена на великог научника трајно сачува. Оне су саставиле најпотпунију Ђорђевићеву биографију и писале о разним аспектима његовог дела, трагале су за затуреним рукописима, водиле преписку са издавачима око прештампавања објављених и издавања његових готових а необјављених књига (што је, на корист науци, највећим делом уродило плодом) и, коначно оне су највише допринеле да се испуни Ђорђевићев аманет и у ратним околностима његова библиотека и рукописи спасу и скоро у целини сачувају.

Одмах после бомбардовања Београда и страдања Народне библиотеке у априлу 1941. године, Тихомир Ђорђевић је, као прилог њеној обнови, завештао Народној библиотеци драгоцену личну библиотеку, једну од највећих приватних библиотека у Београду. Завештање о поклону је са захвалношћу прихваћено, али је оно могло у потпуности да се оствари тек 1946. године, када је из пет соба ратом оштећене Ђорђевићеве куће, његова библиотека са преко осамнаест хиљада предмета — одабраних књига и часописа, рукописа, фотографија, музикалија и других вредности, пресељена и званично предата Народној библиотеци. Том приликом, међутим, није пренесена целокупна Ђорђевићева заоставштина. Завршене књиге у рукопису, грађа и важни документи који су, заједно са највреднијим рукописима Владимира Ђорђевића, ради заштите од сталног савезничког бомбардовања 1944. године били смештени у трезору Народне банке, стигли су накнадно у Библиотеку. Године 1954. сестре Јанковић су предале део

Ђорђевићеве преписке са преко шест хиљада докумената, а 1971. године поклониле су и сав преостали материјал.

Део рукописне заоставштине Тихомира Ђорђевића који се сада разврстава и обрађује, обухвата списе разноврсног садржаја из готово свих области Ђорђевићевог научног интересовања и периода његовог деловања — од најранијих радова из последње деценије деветнаестог века, преко дела из времена његове научне афирмације пре Првог светског рата и делатности током рата, до најплоднијег, послератног раздобља пуне научне зрелости и широке педагошке и организаторске активности. Међу рукописима преовлађују Ђорђевићеве познате студије, штампани чланци и разноврсни списи (говори, предавања, извештаји, реферати, елаборати) за које постоји ознака да су у целини или делимично објављени. Сачувани су, међутим, поједини завршени а необјављени радови, недовршене студије и обилна грађа састављена од разних бележака и коментара, извода из домаће и стране литературе, запажања са терена и архивских докумената, за коју тек треба утврдити у којој је мери употребљена и публикована. То се на првом месту односи на Ђорђевићева разматрања појава у народном веровању и предању (на пример, рукопис под називом *Мађија*), дневничке записе и свеске путописних бележака, документацију о Јеврејима у Србији, обимну грађу о Циганима и неке друге радове. У фонду се налази копија Ђорђевићевог двотомног азбучника *Из бележника I—II*, својеврсног историјско-етнолошког појмовника који је Т. Ђорђевић саставио од неискоришћеног материјала са својих путовања и других извора. Оригинални рукопис сестре Јанковић су поклониле САНУ са препоруком да се објави (текст је 1960. редиговао академик Виктор Новак, али књига ипак није штампана).

Од ширег културно-историјског интереса је и сачувана документација везана за Ђорђевићев боравак у иностранству за време Првог светског рата, када је по преласку преко Албаније, обављао разне мисије од националног значаја у Риму, Лондону (1916 — 1918) и Француској (1919 — 1920), као члан етнографско-историјске секције Југословенске мировне делегације. Поред службених аката, разноврсне грађе и Ђорђевићевих историјских прегледа, студија и чланака писаних претежно за иностране читаоце (једну такву студију превео је на француски језик Јован Дучић), у Народну библиотеку су путем откупа стигла и два мало позната Ђорђевићева истраживачка рада настала за време његовог боравка у Лондону. Тада је према рукописима из Британског музеја Ђорђевић приредио књигу *Путописи*, збирку преписа, превода и предговора за путописе “Путовања Симона Клемента кроз северозападне крајеве наше земље 1715 године” и за путовања Стампа и Белвала у Цариград. Према исписима из истог Музеја, урадио је и опсежан *Прилог библиографији мапа, планова и карата југословенских и суседних земаља*, за који је такође написао предговор.

Међу значајне културно-историјске изворе спада обимна Ђорђевићева преписка, која се готово сва налази у Народној библиотеци. Из садржаја његове кореспонденције, ослобођене сваке сувишне формалности, види се да је овај вид комуникације у толикој мери сматрао пуноправним и важним средством за преношење знања и искуства, да је чак и његово скоро свакодневно дописивање са родбином било лишено терета породичне обавезе. Још за живота Т. Ђорђевић је извршио избор писама које за историју и науку треба сачувати. Сестре Јанковић су

та писма пописале, узбучиле, и предале Народној библиотеци (1954). Скорашњим увидом у садржај њиховог легата, постојећа одабрана преписка Тихомира Ђорђевића од преко шест хиљада докумената моћи ће да се увећа за око три хиљаде нових писама упућених Т. Ђорђевићу, поред тога и са изузетно великим, још увек неутврђеним бројем Ђорђевићевих писама другим лицима и установама. Сачувани су концепти његове преписке са истакнутим личностима из јавног и културног живота, саставци из службених и приватних писама и целокупна породична преписка у оригиналу. Из овог дела преписке евидентирано је до сада преко пет стотина Ђорђевићевих писама упућених само брату Владимиру!

У легату се такође налази богат илустративни материјал скупљан из разноврсних извора, који је Т. Ђорђевић користио као грађу, односно чувао као историјски или лични документ. Поред већег броја личних и породичних фотографија, снимака са терена и других докумената везаних за Ђорђевићев живот и рад, драгоценост сведочанство о прошлости Срба и балканских народа пружају десетине и десетине фотографија и разгледница на којима су забележени значајни људи и важни историјски догађаји, призори из свакодневног живота и ратова (од српско-турског до светског), древни споменици, градови и предели, ношње и обичаји, стари занати и многи други мотиви народног стварања и деловања.

Област уметности заступљена је са неколико слика страног порекла и једним успешним акварелом поклоњеним Т. Ђорђевићу за време емиграције у Енглеској. Сачувао се и изванредан број ликовних докумената (цртежа, гравира), од којих су неки као илустрација разгранатог садржаја Ђорђевићеве донације приложени овом прегледу.

У биографијама и сећањима савременика Тихомир Ђорђевић је описан као лично скроман човек господственог држања и племенитог срца, који негује пријатељства и има смисла за хумор. Понеке од тих врлина, које зраче са његове наочите физиономије продорног погледа, дочаране су и на сликама из овог легата. Поред портрета у уљу који је према фотографији сликао А. Кумрић (други, такође уљани портрет, рад В. Поморишца, сестре су поклониле САНУ), приликом разврставања грађе пронађена су четири непосредно сликана Ђорђевићева портрета. Најстарији је лик рађен на формату дописнице у ателеу силуетисте Густава Гринбергера у Бечу, 1908. године, остварен у техници силуетарног сликарства, жанра популарног у Аустроугарској од бидермајера до почетка XX века. (Сл. 1). Следећа два неформална и спонтана приказа урадили су Ђорђевићеве пријатељи и колеге. Први, сигурним потезима изведени кроки, цртао је на полеђини кафанског менија песник Јован Дучић “на вечери коју је приредио С. К. Гласник Богдану Поповићу приликом његове шездесетпетогодишњице професуре, 14. фебруара 1929. г.” (Сл. 2). Други, карикатура на папиру већих димензија под називом “Тика као тореадор и Мандела дел Рио”, приказује Т. Ђорђевића у целој фигури, у одећи матадора са мулетом и копљем у рукама. Из ауторовог записа се сазнаје да је ову карикатуру “сликао Слободан Јовановић (!), 28. фебруара 1939. на седници Коларчева Одбора”. Тихомира Ђорђевића цртао је и проф. Јован Ђаја и тај рад се налази у поседу његових наследника. Исте године, 1939, доброћудан лик старог професора дочарао је пером академски сликар Филип Вучковић (Сл. 3).

Међу неевидентираним ликовним представама, пажњу је привукла и литографија са ликом Карађорђа, рађена вероватно за време вождовог боравка у

емиграцији (Сл. 4). Иако на листу осим имена приказане личности нема других писаних података, готово са извесношћу се може тврдити да је у једном писму упућеном Алекси Ивићу, Тихомир Ђорђевић описао управо овај примерак из Народне библиотеке, који је видео у збирци слика Јоце Вујића из Сенте. Запазио је да је испред легенде “Petrovitsch” (као што је то овде случај) руком дописано “Georg”, и напоменуо да му није познато да ли је то, зацело, Карађорђевићев лик и ко га је и где радио. А. Ивић, који је објавио Ђорђевићево

Љубодраг Обровачки/ ЗАОСТАВИШТИНА ТИХОМИРА Р. ЂОРЂЕВИЋА...

Сл.1 Густав Гринбергер,
Тихомир Р. Ђорђевић, колаж, 1908.

Сл.3 Филип Вучковић,
Тихомир Р. Ђорђевић, цртеж пером, 1939.

Сл.4 Непознати аутор,
Карађорђе, литографија, 1917 (?)

писмо (“Прилози КЈИФ” IX, 1–2, 1929), наводи да је Ј. Вујић гравиру купио у Бечу. Према сазнању трговца слика је исечена из неког дела о Карађорђу публикованог 1817. године, а рађена је у Грацу 1814. године. Аутентичност Карађорђевог лика потврдио је проф. Павле Васић (“Зборник Музеја првог српског устанка” I, 1959), изневши и податак да је литографску репродукцију истог портрета урадио Француз Ж. Н. М. Фреми у Петрограду, између 1826. и 1830. године. Остало је још увек отворено питање издања дела у којем је илустрација објављена и име аутора оригиналног портрета из 1814. године. На основу стила, то би могао да буде бечки сликар Франц Јашке.

Рукописи Тихомира Р. Ђорђевића сачувани у легату сестара Јанковић, важни су извори за познавање и проучавање широких области српске културне историје новијег доба. Засновани на трајним вредностима – разноврсној и поузданој документацији, обиљу тачних података и њиховој узорној научној интерпретацији – богати садржаји Ђорђевићевог завештања отворени су за нова сазнања и компаративна истраживања појава и процеса у настајању модерног српског друштва и његовом материјалом и духовном преображају.

Резиме

Поводом сређивања и обраде рукописа из легата музиколога Љубице и Данице Јанковић који се чувају у Одељењу посебних фондова Народне библиотеке у Београду, даје се преглед садржаја легата и указује на његову културно-историјску вредност. У легату се налази богата документација о животу и раду сестара Јанковић, њихових родитеља и ујака, етнолога Тихомира Р. Ђорђевића и музиколога и композитора Владимира Р. Ђорђевића. У чланку се посебно говори о рукописима академика Тихомира Р. Ђорђевића (1868 — 1944), оснивача српске

етнологије и једног од носилаца развита науке и културе у Србији у првој половини двадесетог века. Разматрају се обим, врста и садржај сачуваних Ђорђевићевих рукописа и истиче њихов значај за компаративно проучавање друштвене, привредне и културне прошлости Србије и Балкана. У раду се, исто тако, скреће пажња на вредност постојећег илустративног материјала (фотографије, разгледнице) и на поједина дела из области ликовне уметности (цртеже, гравире, слике).

Ljubodrag Obrovački
Tihomir R. Djordjević's Legacy in the Donation of the Janković Sisters

Summary

The paper gives an overview of the manuscripts in the donation of musicologists Ljubica and Danica Janković kept in of Special Department holdings of National Library in Belgrade. It deals with the classification and preparation of manuscripts and attention to its cultural and historic value. The donation has many documents referring to the life and work of the Janković sisters, their parents and uncle, the ethnologist Tihomir R. Djordjević and the composer and musicologist Vladimir R. Djordjević.

Special emphasis is given to the manuscripts of the academic Tihomir R. Djordjević (1868–194), founder of Serbian ethnology and one of the most important men in Serbian culture of the first half of the twentieth century. The length, kind and contents of his manuscripts are discussed and their significance for comparative study of the social, economic and cultural history of Serbia and the Balkans is stressed. Attention is also drawn to the value of the existing material (photographs, postcards) and to some art works (drawings, etchings, paintings).